

О.Снегір'ова, к.ф.н.

МОВНЕ РІЗНОМАНІТТЯ І ЦІННІСТЬ МОВИ У ВУЗЬКОСПЕЦІАЛІЗОВАНОМУ МІЖКУЛЬТУРНОМУ СПІЛКУВАННІ

Стаття містить деякі міркування про мовну різноманітність сьогодні і в майбутньому. Деякі аспекти медичного і судового усний перекладу обговорюються як найскладніші види усного перекладу.

Ключові слова: *судовий переклад, медичний переклад, мовне різноманіття*

Статья содержит некоторые размышления о языковом разнообразии сегодня и его перспективах в будущем. Обсуждаются некоторые вопросы медицинского и судебного устного перевода как двух самых сложных видов перевода.

Ключевые слова: *судебный перевод, медицинский перевод, языковое разнообразие*

The article contains some contemplative ideas on linguistic multiculturalism of today, and its prospects for the future. Medical and court interpretation are discussed in brief as the most challenging interpretation areas.

Key words: *court interpretation, medical interpretation, linguistic multiculturalism, language diversity*

При перекладі інформації з однієї мови іншою виникає велика кількість проблем. Перекладачі знають, що абсолютно точний переклад неможливий з причини різних картин світу, що змальовуються різними мовами. Найбільш частим випадком такої мовної невідповідності є відсутність точного еквіваленту для вираження того чи іншого поняття, і, навіть, відсутність самого поняття. Це пов'язано із тим, що поняття або предмети, які позначаються такими словами, є унікальними для певної культури, а в інших культурах – відсутні, тому немає відповідних слів для їх вираження.

Проте, таких слів у мові не дуже багато. Більш складним випадком стає такий, коли одне і те саме поняття по-різному – або є надлишковим, або недостатнім – висловлюється у різних мовах.

Тому, «перемогу» можна лише «здобути», роль – «відіграти», а «значення» – «мати». І, навіть, якщо український «міцний чай» залишиться таким самим «міцним» (“strong tea”) англійською, «сильний дощ» при перекладі перетвориться на «важкий» (“heavy rain”) [4]. Це – лише деякі приклади лексико-фразеологічної сполучуваності слів, що є природними і звичними у рідній мові, проте, абсолютно незрозумілі для іноземців, які перекладатимуть такі сполучення зі словником.

Окрім проблем з лексико-фразеологічною сполучуваністю слів існує ще конфлікт між культурними уявленнями різних народів про ті предмети та

явища реальності, які позначені еквівалентними словами цих мов. Ці культурні уявлення зазвичай визначають появу відмінних стилістичних конотацій у слів різних мов.

Мова – це передавач, носій культури, що сприяє передачі скарбів національної культури з покоління до покоління. Мова – це інструмент культури, що формує особистість людини, носі мови через нав'язані йому мовою і закладені у мові бачення світу, менталітет, відношення до людей. Мова не існує у відриві від культури та, як один із видів людської діяльності, мова є складовою культури. А в якості форми існування мислення і засобу спілкування мова стоїть поряд із культурою [2].

Серед найважливіших тенденцій, які набули небаченого глобального розмаху у 1990х роках і продовжуються вже друге десятиліття поспіль у XXI столітті, безсумнівно слід визначити взаємопов'язані міграцію та культурне і мовне різноманіття.

З одного боку, мовне різноманіття людства стрімко скорочується. Згідно розрахункам, до кінця цього століття з приблизно 6000 мови виживуть лише 200-600. І з тих, що виживуть, майже усі збережуться лише у побуті. Все більш помітною стає тенденція, коли люди відмовляються від рідних мов на користь більш крупних, більш престижних мов і таких, що обіцяють більші перспективи. Багато розвинутих літературних мов втрачають частину своїх функцій, віддаючи їх англійській мові. Деякі дослідники взагалі вважають, що із часом мови втратить свою роль основного засобу людської комунікації [4]. Зараз все більше дискусій точиться стосовно причин таких дійсно драматичних процесів, можливості порятунку мовного різноманіття, поточної ситуації з окремими мовами і культурами.

Вирішальну роль відіграє той факт, що у важливих і престижних областях дискурсу, наприклад, у сфері наукового чи ділового спілкування, деякі європейські мови (німецька, іспанська чи французька) здають свої позиції англійській. Часто представники еліт різних країн виховують своїх дітей в англійському оточенні для того, щоб вони стали частиною світової аристократії. Це наносить надзвичайну шкоду авторитету європейських мов і часто призводить до далекоглядних наслідків, у тому числі для інших верств населення. Наприклад, у багатьох країнах мігранти взагалі не вважають за потрібне вчити мову тієї країни, де вони мешкають. Одна мова для «сімейного спілкування» – своя рідна – у мігрантів вже є, то друга «сімейна» мова – мова країни їх перебування – їм не потрібна. У роботі вони користуються офіційною, робочою – здебільшого, англійською мовою [3, 4].

З іншого боку, культурне різноманіття поширюється, бо сьогодні кількість багатонаціональних регіональних спільнот зростає з шаленою кількістю. Однією з головних причин такого стає міграція населення, спричинена стихійними лихами, пошуками кращої роботи і долі, військовими конфліктами, поступовими змінами клімату.

Практично в усіх регіонах світу, чи то Північній чи Південній Америці, чи то на Європейському континенті, чи у Південно-Східній Азії спостерігаємо зростання міжнаціональних, мульти-етнічних та багатомовних громад, які поступово замінюють гомогенні мовні групи населення. У таких «мульти-лінгвістичних громадах» мовна взаємодія може відбуватися за різними сценаріями – і коли всі мовці користуються однією мовою в усіх комунікаційних ситуаціях (побутових, робочих, економічних, освітніх, культурних, тощо), і коли мовці вибирають відповідні мови для забезпечення найбільш успішного результату у кожній конкретній ситуації спілкування.

Проте, існують ситуації, коли базового (мінімального, початкового) володіння мовою є достатньо для вирішення комунікаційної мети; трапляються також такі випадки, коли існує потреба не просто в участі перекладача у ситуації спілкування, а такого досвідченого фахівця, якому можна повністю довіряти. Наприклад, такими специфічними сферами спілкування можуть слугувати медична та юридична сфери, коли необхідно забезпечити абсолютну точність передачі інформації, а ціна непорозуміння – здоров'я, чи, навіть, життя.

Час від часу у будь-якої людини виникає необхідність звернутися до лікаря, чи з'ясувати свої правові відносини із державою. Якщо говорити про багатонаціональні суспільства (якими на сьогодні є переважна більшість країн Європи та обох Америк), то можна з упевненістю стверджувати, що практично половина емігрантського населення не має офіційної реєстрації у країнах свого проживання і, відповідно, не користується певними послугами, зокрема, медичними чи юридичними. Така ситуація відбувається за багатьох причин, однак, однією з найважливіших є недостатній чи повністю відсутній рівень володіння офіційною чи державною мовою. Мовна різноманітність у таких випадках надзвичайно ускладнює можливості юридичної чи медичної системи дотримуватися конституційних вимог щодо фундаментальної й основоположної чесності, рівного права доступу до послуг, отримання інформації і захисту громадських прав. За надзвичайних обставин (серйозна хвороба, нещасний випадок, порушення закону, тощо) виникає гостра потреба у здійсненні «повноцінного», тобто, однозначно зрозумілого спілкування – одномовного – для всіх сторін комунікаційної ситуації. І тут лише за допомогою фахового, високопрофесійного усного перекладу «різномовні» сторони можуть з'ясувати свої відносини і вирішити виникаючі проблеми.

Дуже часто мовні бар'єри і бар'єри у міжкультурному непорозумінні призводять до того, що учасники у судових процедурах у кримінальних справах практично не беруть участі у розгляді власних кримінальних справ у суді. Крім того, такі бар'єри можуть призводити до неправильного розуміння стверджень свідків, що вони дають поліції, чи під час проведення слідчих дій, чи, навіть, стримувати сторони у судовому процесі від участі у ньому з метою задоволення скарг чи скасування

несправедливості [5]. У медичній галузі мовні і міжкультурні бар'єри заважають не лише правильно оцінити ситуацію (поставити діагноз, прийняти рішення про оперативне втручання, тощо) на основі повідомленої інформації, але й досить часто перешкоджають отриманню невідкладної допомоги з причини часткового чи повного непорозуміння сторін. Отже, варто правильно оцінювати важливість кваліфікованого судового чи медичного перекладу. Водночас із цим постає питання відповідності судових і медичних перекладачів, їх кваліфікаційного рівня для роботи у рамках судової системи, органів юстиції, медичних закладах. У великій кількості країн (Північна Америка, країни ЄС) існує законодавство, яке вимагає від перекладачів, які допомагають, наприклад, глухим особам, мати відповідний кваліфікаційний сертифікат [5]. Так само судові і медичні перекладачі повинні мати сертифікат, який підтверджує, по-перше, їх високий фаховий рівень, по-друге, необхідний ступінь володіння ними відповідною тематикою. Слід зазначити, що отримати роботу перекладача у таких надзвичайно вимогливих до фахового рівня центрах можуть лише найкращі випускники світових перекладацьких шкіл. Наприклад, близько 40 % випускників Вищої школи перекладу Монтерейського Інституту міжнародних досліджень працюють перекладачами у Вищих судах США. Однак, на превеликий жаль, сьогодні практично немає країн, в яких би на загальнонаціональному законодавчому рівні було встановлено кваліфікаційні вимоги до перекладачів, які працюють у судовій та медичній сферах.

Безсумнівно, усний судовий і медичний переклад – це високоспеціалізована форма перекладу, яка не може ефективно здійснюватися без відповідного спеціального навчання і наявності відповідних навичок. Мабуть, це – найскладніша форма усного перекладу. Усні судові і медичні перекладачі повинні дотримуватися відповідної «юридичної еквівалентності» (“legal equivalence”) та «медичної еквівалентності» (“medical equivalence”). Крім того, вони повинні бути здатні робити фаховий усний переклад у кожній з трьох можливих дискурсних модальностей: синхронно, послідовно, чи перекладаючи документи «з аркуша». Окрім того, щоб точно передавати зміст, вони також мають точно передавати мовленнєві нюанси, властиві мовцеві, та дотримуватися відповідного рівня формальності при перекладі. Судовий і медичний переклад не може передавати стислий зміст чи висновки текст-джерела. Для того, щоб досягти юридичної чи медичної еквівалентності, перекладачі повинні передавати текст джерела повністю, без редагування, підбиття підсумків, скорочень чи додавань, зберігаючи реєстр мови, її стиль, тональність і наміри мовця [5].

Юридична чи судова риторика дуже часто приділяє неабияке значення тому, як звучить мовлення, отже, стиль повідомлення набуває такого ж значення, як і зміст. Тому, перекладач повинен «стенографічно» передати форму і зміст лінгвістичних і паралінгвістичних елементів дискурсу, включаючи усі паузи, сумніви, само-виправлення, коливання та емоції – за

допомогою тональності, вибору слів, інтонації (така концепція передачі мовлення, що звучить, у судовому перекладі, називається «консервація»).

Окрім надзвичайно спеціалізованих і вимогливих перекладацьких навичок, судові і медичні перекладачі повинні також дотримуватися суворих правил відповідної професійної та етичної поведінки і за всіх умов бути здатними вирішувати незвичайні проблеми юридичного, медичного та особистісного характеру. Наприклад, перекладачів досить часто можуть просити надати пораду стосовно юридичної чи медичної поведінки, на що вони повинні відповісти відмовою; можуть трапитися випадки, коли перекладачі стають свідками таких приватних розмов, що матимуть наслідки відповідного юридичного чи медичного характеру; або перекладачу можуть «довіритися» як особі, яка спілкується з мовцями їх рідною мовою.

Необхідні принаймні чотири ініціативи для покращання існуючої перекладацької практики у судовому чи медичному оточенні:

- 1) Проведення професійного тестування і перевірки усних перекладачів:
 - Поширення програм перевірки і підтвердження кваліфікації судових та медичних перекладачів; такі програми у подальшому слугуватимуть основою найму та навчання майбутніх судових і медичних перекладачів;
- 2) Здійснення навчання усних перекладачів:
 - поширення короткострокових курсів «підвищення кваліфікації» для перекладачів стосовно судових процедур, медичних ситуацій спілкування; забезпечення довгострокових навчальних програм для покращання загальних перекладацьких умінь;
- 3) Створення реферативних баз даних:
 - розвиток систем знаходження, визначення і підтвердження здатних для якісної професійної роботи перекладачів і підтримання відповідних стандартів кваліфікації перекладачів;
- 4) Навчання фахівців судочинства і медичних закладів:
 - роз'яснення стандартів з найму та відбору перекладачів для кожної конкретно-тематичної судової справи чи медичної ситуації задля забезпечення вибору найкращих кваліфікованих перекладачів.

У багатьох країнах (або регіонах окремої країни) може спостерігатися недостатньо самого попиту на перекладачів такого вузько-професійного профілю, як медичні чи судові, тому немає і потреби (можливо, поки що) запроваджувати і реалізувати на місцевому, чи, навіть, національному рівні такі навчально-тренувальні ініціативи. Крім того, дуже часто в одній країні чи регіоні перекладачі досить великої кількості різних мов не потрібні; проте, у транс-кордонному вимірі, чи у випадку багатонаціональних спільнот, очевидно є потреба у фахівцях з різними робочими мовами. Якщо поєднати матеріальні та інтелектуальні ресурси на над-регіональному чи більш широкому міжнародному рівні, такі програми не

лише виправдали би витрати на свою організацію та проведення, а й принесли би неабиякі позитивні зрушення у майбутній перспективі.

Деякі дослідники сьогодні стверджують, що «відповідно до деяких опосередкованих ознак, що можна спостерігати на різних рівнях, людство рухається до закінчення мови та мов, до смерті культури»[1, 3, 4]. Деякі інші їх колеги говорять, що суттєві зміни у способах функціонування мов, що ми всі сьогодні спостерігаємо, призводять до майбутньої ситуації, що буде не гіршою і не кращою від теперішньої, а просто радикально іншою. Закінчення чогось одного може стати початком чогось іншого, як це часто і відбувається. «Тріумфом дурості» дослідники називають похмуру картину світу, коли всі спілкуються лише однією мовою [4]. Небезпека одномовності полягає у тому, що не перекладені цією однією (єдиною, найпоширенішою чи найуживанішою) мовою роботи іншомовних учених, цілі бібліотеки накопичених за всю історію людства безцінних знань просто гинуть. Дійсно, ствердження про стрімке скорочення кількості живих мов є абсолютно вірним, а наслідки цього процесу для культури і науки багато хто вважає однозначно негативними. Але, водночас із цим процесом, ми всі продовжуємо спостерігати «мережеву революцію», а саме, надзвичайно швидкий розвиток інтернету національними мовами. Мабуть, саме у цьому полягає шанс на порятунок для так званих «малих» мов.

Може статися, що у майбутньому системи автоматизованого письмового і навіть усного перекладу стануть такими досконалими, що і сама різниця мов перестане бути проблемою при обміні інформацією. Тоді можна буде не відмовлятися від рідних мов у міжнародному спілкуванні, а просто вмикати прилад, машину, комп'ютер – і перекладати з однієї мови іншою. Але, погодьтеся, що існують такі види мовленнєвої діяльності, наприклад, «воркування» до дитини, світська бесіда, витончені розмови, з'ясування взаємин, розмірковування про зміст життя, складання віршів, тощо, які все ж таки приємніше здійснювати рідною мовою. Тому можна стверджувати, що у сучасному світі і в майбутньому мовна різноманітність продовжуватиме вважатися абсолютною цінністю.

Література

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура / Е.М.Верещагин, В.Г.Костомаров - М.: Русский язык, 1990. - С. 26.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г.Тер-Минасова. – М.: Слово, 2000. – С. 14-18.
3. Endangered Language Fund [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Endangered_Language_Fund
4. Goethe-Institut [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.goethe.de>
5. Federal Court Interpreter Certification Project [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.casd.uscourts.gov